

Etki Ajanlığı: Hikâyesini Kaybetmiş Bir İktidar

Sansür Yasası olarak bilinen Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmî Gazete’de yayımlanarak 2022 yılında yürürlüğe girmişti. Bu yıl ise “etki ajanı” tabiri ile konuşulan yeni bir yasa tasarısı geçtiğimiz hafta gündem oldu. TBMM gündeminde olan Dokuzuncu Yargı Paketi içinde yer alan yeni bir casusluk suçu tanımı ile kamuoyu meşgul olmaya başladı.

Yargı paketindeki yeni casusluk tanımına göre *devletin güvenliği, iç veya dış siyasal yararları aleyhine yabancı bir devlet veya organizasyonun stratejik çıkarları veya talimatı doğrultusunda Türk vatandaşları veya kurum ve kuruluşları ya da Türkiye’de bulunan yabancılar hakkında araştırma yapan veya yaptırılan hapis cezası ile cezalandırılacak* (Tokat, 2024).

Bu tanımdaki suçu işleyecek kişi etki ajanı olarak tanımlanıyorsa etki ajanlığı nasıl tanımlanmaktadır? Etki ajanı: “*bir ülkenin, bir başka ülkedeki insanların, görüş, tavır, duygu ve davranışlarını etkilemek için savaşa başvurmaksızın propaganda yöntemleriyle, planlı bir görüş ve bilgi iletiminde bulunma faaliyeti* (Evrensel, 2024)” olarak tanımlanıyor. Peki, bu yargı düzenlemesinin ve etki ajanlığının siyasi anlamı nedir?

AKP iktidarlarının son yıllarında toplumsal ve siyasi alanı kontrol etmek adına yaptığı bu tür yargı düzenlemeleri ile daha çok karşı karşıya gelmeye başladık. Bu tür yargı düzenlemeleri ve yargı haberlerinin önümüzdeki dönemlerde daha da sıklaşacağını söyleyebiliriz. Çünkü iktidar söylemsel gücünü kaybettiğe yargı düzenlemeleri ile toplumsal alanı kontrol etmeye çalışmaktadır. Bu aslında on dokuzuncu yüzyılda uygulanan modası geçmiş bir iktidar tekniğidir. İktidarın yargı marifetiyle toplumsal alanı düzenlemeye çalışmasının iktidar paradigmaları açısından nereye düştüğünü anlamlandırmak adına Foucault okumalarına başvurulabilir. Ancak öncelikle iktidarın söylemsel gücünü kaybetmesinin anlamını açıklamak gerekir.

İktidarlar topluma bir söylem/hikâye anlatır. Bu söylem/hikâye toplum tarafından satın alındığı sürece siyasi iktidarlar meşru bir zeminde ülkeyi yönetebilirler. Bu hikâye genellikle çoğunluğu bir araya getirebilecek mitler ile var olur. Bunlar genellikle dinsel mitoloji, milletin tarihine yapılan vurgular, savaşlar, dil olur. Bu mitler güncel olay ve olgular ile bir şekilde bütünleşiktir. Hatta bu mitlerin içinde geleceğe yönelik umut barındıran anlamlar vardır. Geçmiş, bugün ve geleceği bir arada yaşatabilen iktidarlar söylemsel alanı artık tekellerine almıştır denilebilir. İktidarlar söylemsel güçlerine dayanarak ülkeyi meşru bir şekilde yönetebilirler (Foucault, 2003; 2005). Bu, günümüzün liberal demokrasisine ait bir iktidar paradigmasıdır. Oysa tarih içinde farklı iktidar modelleri/teknikleri vardır veya günümüzde yaşandığı gibi bu model ve teknikler iç içe geçmiştir.

Tarihsel bağlamda ilk iktidar modeli, çoban-sürü modeli üzerine kurulmuştur. Dinî alanda da sürü-çoban modeli oldukça işlevseldir. İsa, bir çoban; Muhammed bir koyun tüccarıdır. Çoban ve rahip (Pasteur) kelimesi Latin dillerinde aynı köke aittir. Bu modelde sürü lideri olan çoban, halk olarak tanımlanan sürüyü tehlikelerden korur. Çoban sürünün üyeleri ile teker teker ilgilenir, onlara şefkat gösterir. Sürüden birinin başına bir şey gelmesinden en çok çoban acı duyar. Bu model Hristiyanlıkla anlam kazanmış ve kilise bu model ile yüzyıllarca hüküm sürmüştür (Foucault, 2003; 2005). Hatta günümüzün sosyal devlet uygulamalarının sürü-çoban iktidar modelinin bir türevi olduğu söylenebilir.

İktidar paradigmaları tarihsel ve siyasal olaylara bağlı olarak sürekli değişime uğramıştır. Merkezî krallıkların yükselişi ve ortak bir hukuk anlayışının ülke genelinde var olabilmesi ile yasal hükümler model ortaya çıkmıştır. Bu anlayışın on dokuzuncu yüzyıl ile yirminci yüzyılın başlarında etkili olduğu söylenebilir. Burada kral veya devlet başkanı artık otorite kullanımını yasaya dayandırmaktadır. Yani yasa, toplumu disipline etmek için kullanılan bir araç haline almaktadır. Yasanın içeriğinin demokratikliği tartışılmadan yasanın kendisi biçim olarak önemlidir. Yasa vardır ve buna uyulacaktır yoksa yaptırım meşrudur.

Devlete karşı boynumuz artık kıldan incedir ya da şeriatın kestiği parmak acımaz.

Son elli yıldır yasal hükümler model artık etkisizdir. Yeni iktidar modeli toplumu artık yasalar üzerinden değil normlar üzerinden yönetmektedir. Birçok yasa uygulamada artık kadük kalmıştır. Çünkü bir toplumu yasal müeyyideler içinde yürütmek kompleks toplum yapısı içinde oldukça etkisiz olabilmektedir. Hukuk güncele yetişmekte zorlanmaktadır. Örneğin dronlar on yılı aşkın süredir var. Fakat bununla ilgili yasal düzenleme daha erken bir tarihte yapılmıştır. Hatta devlet, trafik denetimlerinde yasal düzenleme olmaksızın dronları kullanmıştır (Yunus, 2021). Dolayısıyla ülke artık yasalar ile değil normlarla yönetilmektedir. Bu da bizi en başta anlattığımız hikâyeye örneğine götürmektedir. Bir hikâyesi olan iktidarlar toplumu meşru bir zeminde yönetebilmektedir. İktidarlar kendilerine tehdit oluşturabilecek olayları bile söylemsel güce dayanarak kendi lehlerine çevirebilirler. Örneğin X bir evrende, bir maden kazası pekâlâ bir kader olabilir. İnsanlar da buna inanabilir. Hatta kader inancını yadsıyanlar dahi kendi düşüncelerini sorgular halde kendilerini bulabilirler. Çünkü artık kadere inanmak norm; bunu yadsımak ise bir sapma olabilmektedir.

Buna karşılık hikâyesinin/söyleminin gücünü tüketen iktidarlar artık hikâyelerine alıcı bulamaz. Başka bir ifadeyle, artık meşru ve demokratik bir zemin üzerinde normları belirleyecek güçleri tükenmiştir. Yani siyasi, toplumsal, iktisadi olaylara ve olgulara dair yaptıkları tanımlamalar halk tarafından benimsenmez. Bu iktidarların artık meşru ve demokratik bir ortamda iktidar olmalarının önü tıkanmıştır. İktidar karşısında büyüyen bir muhalif blok söz konusudur.

Örneğin 2022 yılında iktidarın Basın Kanunu'ndaki değişikliği dezenformasyonla mücadele olarak meşrulaştırmaya çalışması toplum tarafından kabul görmeyip sansür olarak nitelenmiştir.

Söylemsel üstünlüğünü kaybeden iktidar, kendini idame ettirmek için başka yönetim paradigmalarına başvurabilir. Yeni bir yöntem bulunamadığında akla en yakın olan çözüm geriye dönüştür. Yasal olarak hala iktidar da olan yapı, yasal düzenlemeler ile toplumsal muhalefeti dizayn etmeye çalışabilir. Antidemokratik yasalar ile söylemsel alanda bıraktığı boşluğu tekrar doldurmaya çalışabilir. Artık iktidar ekonominin iyi olduğunu topluma kabul ettiremiyorsa kötü diyenleri yasayla susturabilir. Bunun adı ise on yüzyıldan yüzyıldan kalma yasal hükümran modeldir (Foucault, 2003; 2005; Çelebi, 2013). Başka deyişle, söz konusu olan yasanın sopa olarak kullanıldığı, kanuna dayalı, disipline edici iktidar tekniğidir.

Diğer yandan farklı iktidar tekniklerinin bir arada kullanılabilmesi de belirtilmelidir. Başka bir anlamda, bir iktidar belli bir alanda disipline edici yöntemlere başvururken belli alanlarda ise normları belirleyerek toplumu yönetebilmektedir.

Tarihsel bağlamda değerlendirildiğinde rejimin geçmişte kalmış bir iktidar teknolojisine başvurduğu söylenebilir. Söylem kurma yetisini kaybetmiş ancak sahip olduğu yasal haklarla sürekli yasal düzenlemelerle ülkeyi yönetmeye çalışan bir iktidar söz konusudur. Ancak paradoksal bir biçimde sürekli yasal düzenlemelere başvurmak, hukuk devletini güçlendiren değil, zayıflatan bir dinamik olarak tezahür etmektedir.

Etki Ajanlığı bağlamında değerlendirme yapıldığında ise şunları söylemek mümkündür: Bu yasa sansür yasasının devamıdır. Hatta sansür yasasının asıl varmak istediği noktadır. Bu noktada bu iki yasal düzenlemenin birbirinin tamamlayıcısı olduğu açıktır. Özellikle sosyal mecraları kontrol etmeye yönelik bu yasa tasarıları ve yasalarla iktidarın kontrol edemediği sosyal medya mecralarını düzenlemeyi ve denetlemeyi amaçladığı da söylenebilir.

Ancak devletin bu yasalara dayanarak etkin bir kontrol yapacağı bir muammadır. Bu yasalar aslında yasa yapmanın ilkelerine aykırı bir şekilde belirli bir kitle veya kesime yönelik tasarlanmaktadır. Bu yasanın gerçek casuslukla mücadele amacını taşımadığı; sosyal medyada veya kamusal alanda etkin bir disiplin ve denetim amaçladığı söylenebilir.

Diğer yandan disiplin iktidarının en büyük kolaylaştırıcıları ise birbirini ihbar eden kitlelerdir. Artık "ajan" tabirinin günlük konuşmalarda daha sık kullanılacağını söyleyebiliriz. Kişilerin birbirlerini ajanlıkla suçlamalarına rastlayabileceğiz. Dolayısıyla siyasi iktidardan daha çok birbirini disipline

eden ve birbirinden çekinen insanlarla karşı karşıya olabileceğiz. Başka bir ifadeyle, Kürtaç Dedelerin sokakta birilerini şikâyet edebilmesinin yasal dayanağı söz konusu olacaktır.

Bir diğer yandan, bu tip yasaların mantığını hukukla değil disiplin kavramıyla anlamak gerekir. Yani muğlak bir suç tanımlaması yapıp sonu olmayan mahkeme süreçleri ile insanların cezalandırıldığı bir düzen söz konusudur.

Son olarak bu tür yasaların küresel boyuttaki işlevini de ele almak gerekir. Neoliberal ve küreselci odaklar, sahip olduğu medya ve kültür endüstrisi ile ulus devlet düzeyindeki iktidarların söylem kurma yetilerini zayıflatmıştır. Bugün iktidarın ülke içindeki orantısız gücüne karşın kurduğu ve kurmaya çalıştığı milliyetçi-muhafazakâr söylemin sacayaklarından birinin tam da bu sebeple sürekli boşlukta kaldığı söylenebilir. Çünkü ulus devletlerin iletişim mecraları ve kültür endüstrisi alanında küreselci güç odaklarının karşısında zayıfladığı ortadadır. Dolayısıyla otoriter yönetimlere sahip ulus devletlerin iletişim ve kültür alanında sansür politikalarına başvurmaları ellerindeki en etkin seçenek olarak öne çıkmaktadır. Diğer yandan, iletişim ve kültür alanındaki hızlı değişimlerin ise gittikçe ulus devletleri daha antidemokratik gösterebileceği de söylenebilir.

Kısaca, gelişmiş ülkeler sahip oldukları teknolojik imkânlarla denetim mekanizmalarını daha sofistike noktalara taşıdıkça kendi halkları için yeni özgürlük alanları doğmaktadır. Foucault bunu denetim arttıkça özgürlüklerin arttığı şeklinde bir formüle bağlamıştır. Buna karşılık, Üçüncü Dünya ülkelerinin gelişmiş denetim mekanizmalarını transfer etmeleri gelişmiş ülkelerin izinlerine bağlıdır. Dolayısıyla Üçüncü Dünya ülkeleri sahip olmadıkları denetim mekanizmaları ve zayıf kültür endüstrileri ile halklarına göreceli bir özgürlük ortamı yaratamamaktadır. Bu ülkeler ise denetim sağlamak adına ilkel yöntemlere başvurmak zorunda kalmaktadırlar. Bu da Üçüncü Dünya ülkelerinin çoğu zaman antidemokratik görünmeleri ile sonuçlanmaktadır. Bu noktada etki ajanlığı Türkiye'yi yöneten iradenin küresel dünya karşısındaki zafiyetinin ve ilkel yöntemlere başvurmak zorunda kalmasının tezahürü olarak ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Çelebi, V. (2013). Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi. Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5(1).

Evrensel (2024, 9 MAYIS)Toplum için yeni suç tanımı: Etki Ajanlığı, Erişim Adresi:

<https://www.evrensel.net/haber/517991/toplum-icin-yeni-suc-tanimi-etki-ajanligi>

Foucault, M. (2003). İktidarın Gözü. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Foucault, M. (2005). Özne ve İktidar. (F. Keskin, Dü., & O. A. Işık Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Tokat, Esra (2024, 10 MAYIS). 9. Yargı Paketi Taslağına Anka Haber Ajansı Ulaştı: İşte "Etki Ajanlığı" Düzenlemesinin Ayrıntıları, Anka Haber Ajansı. Erişim Adresi:
https://ankahaber.net/haber/detay/9_yargi_paketi_taslagina_anka_haber_ajansi_ulasti_iste_etki_ajanligi_duzenlemesinin_ayrintilari_179456

Yunus, Hüseyin (2021). Kolluk Faaliyetlerinde Drone Kullanımının Anayasaya Uygunluk Bağlamında İncelenmesi. E-Baro Birlik Dergisi (52). Erişim Adresi:
<https://medya.barobirlik.org.tr/ebarobirlik/Ebulten/sayi52/2/>

Muhammet Ali Yunus, "Etki Ajanlığı: Hikâyesini Kaybetmiş Bir İktidar"

<https://www.fikirteped medya.com/hukuk/etki-ajanligi-hikayesini-kaybetmis-bir-iktidar/>

(Yayın Tarihi: 15 Mayıs 2024).